

Zdolgočaseno je zazdehala:

„Danes nisem prosta. Danes sem oddana.“

Kobilar je počakal, da je postavila gospodinja pladenj s kozarčkoma na mizo in odšla. Potem se je nasmehnil Kristi Albi:

„Na Davorina Legišo čakaš, vem!“

Ona ga je samo pogledala in ni nič rekla.

„Davorin me je napotil k tebi. — On ne pride!“

„On ne pride?“ In se je vzpela: „Potem pojdem jaz!“ Pa je vseeno obsedela.

(Dalje prih.)

Politični pregled

Izgledi fašizma v Franciji

Ob nedavni obletnici 6. februarja je bilo mogoče primerjati v Franciji sile fašizma in antifašizma. Kasandrina obrt je varljiva; prerokovanje o izgledih, ki jih ima fašizem za svoj uspeh v Franciji, je nevarno. Vendar pa je po preteku enega leta lažje ugotoviti dejanske sile, ki si stoje nasproti. V enem od zadnjih člankov te revije so bile označene glavne doktrine.¹ Toda teoretična vrednost teh je mnogo manj važna kakor pa ljudje sami, njihove mase in njihove organizacije. Situacija v Franciji ni ista kakor je bila v Italiji ali v Nemčiji pred Mussolinijevo ali Hitlerjevo zmago. Tujina jo često slabo pozna. Kdor hoče vedeti, kaj je na njej originalno francoskega, mora upoštevati tri glavna dejstva: obstoj parlamentarnega sistema, nasprotje med Parizom in provinco, ustanovitev „lig“ (les ligues). Od teh treh dejstev je samo zadnje najnovejšega izvora; toda njegov pomen je v odnosu do obeh ostalih činiteljev.

Dejstvo je, da v Franciji še vedno obstoja parlamentarni sistem. Mi si ne delamo nikakih iluzij o pomenu vpliva parlamenta. Ne smemo pa pozabiti, da se parlament še vedno opira na maso volilcev. Nikdar ne smemo izgubiti izpred oči dejstva, da se v Franciji volijo poslanci po arrondissementih.² To dejstvo je osnovne važnosti, ker vodi v svojih zadnjih konsekvencah do kontrole parlamentarca po volilcu, konstantne kontrole, ki se izvaja ob vsakem potovanju v volilni okraj. Njen dejanski in simbolični pomen je tolik, da je videl filozof Alain v njej bistvo radikalizma, znano po formuli o n a d z i r a n j u „oblasti“ po „državljanu“. Vsakemu poskusu odprave ali zadužitve parlamenta se bodo torej od vsega začetka protivila ti žilavi običaji kontroliranja poslancev. Res je, da poslanci morejo biti ali se zde, da so nepopularni. Toda če jih fašizem odpravi, kako bo državljan kontroliral njihove namestnike? To je vprašanje, ki si ga stavlja francoski volilec od časa

¹ Politični obraz današnje Francije, Sodobnost II, str. 238.

² Pododdelki departementov. V Franciji se volijo posamezni poslanci in ne cele liste.

Dreyfusove afere ali celo od 16. maja³ z vso ostrino in tesnobo, ki je ni bilo nikdar v Italiji ali v Nemčiji, v deželah, kjer so ostale politične funkcije posameznika bolj embrionalne.

Kljub vsej republikanski in demokratični politični tradiciji pa se je fašizem v Franciji vendar razvil, če že ne na isti način, pa vsaj iz istih globljih vzrokov kakor v Italiji in v Nemčiji.

V prvi vrsti je gospodarska kriza tudi tukaj igrala svojo normalno vlogo. Fašistične čete sestavljajo isti meščanski in malomeščanski elementi kakor na drugi strani Alp in Rena. Kapitalisti dajejo pravitako denar. Znana je vloga Cotyja v „Solidarité française“. Za ligami stoji „Comité des Forges“. Schneider in Creuzot, na severu pa „Consortium textile“ iz Roubaixa in Tourcongna igrajo isto vlogo tihih družabnikov kakor italijanski in nemški finančni magnatje. Slednjič se pa tudi francoska nacionalistična „mistika“ odeva z istimi argumenti in istimi etiketami. Knjiga polkovnika de la Rocque, voditelja „Croix de feu“, ima ravno toliko vrednosti, miselne globine in originalnosti v izražanju kakor Hitlerjev „Mein Kampf“. — Z eno besedo: malo idej, toda dosti denarja in čet, to je kredit fašizma v Franciji. Kakor vidimo, je vreden vsega upoštevanja, in celo njegova intelektualna šibkost je zanj skoraj prednost. Saj se ima nacionalizem v vsej Evropi za svoj uspeh brez dvoma deloma zahvaliti elementom stupidnosti, ki ga sestavljajo.

Pomuditi se moramo še pri „četah“.

Po spopadu 6. februarja se je njihovo število zelo pomnožilo. Pod imenom „lig e“ („les ligues“) obsegajo zlasti:

„Croix de feu“, v začetku organizacije nekdanjih bojevnikov, katerim se je sčasoma pridružilo toliko sinov, bratov in očetov nekdanjih bojevnikov, da je pravzaprav lopovščina z njihove strani, če se sklicujejo na fronto in na vojno, kamor je šel samo njih manjši del. — To je najštevilnejša in najbolj disciplinirana liga. Organizirana je po vojaško in vodi jo polkovnik de la Rocque, sijajen oficir z gospodovalno spodnjo čelustjo in morda tudi železno voljo. Na svoje čete ima velik vpliv. Toda ta preudarni „führer“ jih skrbno štedi.

„Les Jeunesses Patriotes“, „les Francistes“ in „la Solidarité française“ so druge lige. Prva je pomembna, obsega mnogo dijakov in se zbira okrog Kerillisa in Taittingerja, ki sta manj odločna kakor de la Rocque in zahtevata samo „avtoritarno republiko“. — Francisti imajo modre srajce in posnemajo italijanske fašiste. „La Solidarité française“ je bila še pred kratkim po Cotyju tako dobro založena z denarjem, da si je mogla vzdrževati severnoafrikanke najemnike. Zdaj so prišli zanje bolj težki časi.

Izven teh lig stoje „L' Action Française“ in „les Camelots du Roy“. Njihova doktrina in njihova organizacija je dosti starejša. Medtem ko so „les Croix de feu“ v zadnjem letu po številu zelo narastli, je članstvo pri Camelots du Roy že dolgo stacionarno. Šestega februarja so jih uporabili le zelo previdno. Dobri katoličani vstopajo z veseljem v vrste ostalih lig, medtem ko ima obsodba, ki jo je po Briandovem prizadevanju izrekel Vatikan nad Action Française, pri njih še vedno svoj učinek.

³ Afera A. Dreyfussa (1898—1906) pomeni začetek borbe med militarizmom in pacifizmom v Franciji; 16. maja 1877 je poskusil predsednik republike maršal Mac Mahon izvesti državni udar in preprečiti volilno zmago republikancev.

Treba je poudariti, da med raznimi ligami ni nikake trdne zveze. Maurras in Daudet pogosto besnita zoper polkovnika de la Rocque. Kerillis (in dnevnik L'Echo de Paris) je v slabih odnosih z Action Française. Ta neenotnost (morda zato, ker doslej še ni človeka, ki bi igral vlogo Mussolinija ali Hitlerja) je težak handicap za fašizem.

Zabeležiti je treba tudi dejstvo, da se fašistične čete rekrutirajo predvsem iz Pariza. Pariz je v resnici (od časa divjaškega preganjanja, ki je sledilo komuni) bolj reakcionaren kakor provinca. Pariz je izhodišče avtobusov in čet, ki odhajajo v provinco, da širijo na meetingih fašistična gesla, spremljajo govore poslanca Henriota in se često spopadajo z antifašisti.

Treba je poudariti ta značaj sodobne francoske province. Finančni viri fašizma in čete, ki jih rekrutira, se koncentrirajo v Parizu. Pariški občinski svet ima izrazito fašističen značaj zaradi svojevrstnega volilnega reda, ki datira iz dobe po zadušitvi komune in favorizira reakcionarne osrednje okraje v nasprotju z levičarsko periferijo. Podoba je, da smatrajo, da je to najvažnejše in da bo po fašistizaciji Pariza provinca sledila. Na drugi strani pa nudi provinca fašistični povodnji več vztrajnega odpora.

Kakor je treba pričakovati, je veliko informativno časopisje — verno navodilom kapitalistov — v celoti naklonjeno fašističnim tendencam. Poleg listov, ki so odkrito fašistični, n. pr. „le Jour“, ki ga ureja čudoviti Baibly, so posvetili tudi organi kakor „Le Temps“ ligam dobrohotno anketo. Zdi se, da so prevzeli geslo cerkve: edini sovražniki so marksisti.

In sedaj, katere so antifašistične sile in kakšen je njihov pomen? Pustimo doktrine in razlage. Bilo je mogoče ugotoviti, da igrajo v tem primeru intelektualci le majhno vlogo. Miselna nihanja tkz. „levih“ pisateljev, kakor J. Romainsa ali Drieu-a de la Rochella, avtorja knjige „Plan du 9 Juillet“ in gledališke igre o fašizmu, ki je imela popolen neuspeh — strah večine pisateljev, da bi izrazili svoje politično naziranje, če je levičarsko (slučaj Valéryja, preklici Henri Beraud-a, spreobrnitev Moranda k ozkemu naturalizmu, da citiram različne primere) — so simptomatični, če jih primerjamo s konverzijo Gádea k marksizmu ali s pridigami R. Rollanda v Švici; vse to navaja k nezaupanju.

Bolj važno je zabeležiti zблиžanje sil, ki se je izvršilo radi fašističnih lig. Simbolizirano je po „skupni fronti“, ki združuje socialiste in komuniste, ki so se začasno spravili zaradi skupne nevarnosti, nadalje celoto — tako je mogoče reči — sindikalistov (pridruženih C. G. T. ali C. G. T. U.) in veliko število malih meščanov, v splošnem uradnikov.⁴ Ta mešanica je zelo zanimiva. Za Francijo je značilno, da se nahaja v antifašistični fronti poleg delavskega proletarijata tudi veliko število državnega uradništva. To dejstvo je osnovne važnosti. Razumeti ga je mogoče približno samo na ta način, če si predočimo dejstvo, da je strokovna organizacija uradnikov zelo mogočna in politično orientirana na levo. To je velika razlika od Nemčije. Med tem, ko je bila na oni strani Rena n. pr. univerza v celoti — dijaki in profesorji — od vsega

⁴ C. G. T. (Confédération générale du Travail) je osrednja zveza socialističnih, C. G. T. U. (Confédération générale du Travail Unitaire) pa osrednja zveza komunističnih strokovnih organizacij. Označbo „skupna fronta“ (Front Commun) uporabljajo navadno fašisti, medtem ko jo levičarji sami imenujejo „skupnost akcije“ („Unité d'action“).

začetka hitlerjevska, pa v Franciji večina učiteljev simpatizira s socializmom in je ponekod komunistična, sindikat profesorjev „college“-ev je včlanjen v C. G. T., profesorji na „lycée“-jih često simpatizirajo s socialno evolucijo (prim. pisatelje kakor I. R. Bloch, Guéhenne in posebno Alain, ki ima velik vpliv) in celo med visokošolskimi učitelji so pristaši ekstremističnih strank (prim. n. pr. podpisnike izjave, ki je izšla v „Vigilance“ in so jo podpisali antifašistični intelektualci; med njimi so odlični pariški slavisti!).⁵ Člani skupne fronte se često spopadejo s fašističnimi ekspedicijami, posebno v provinci; pri tem je često več ranjenih, včasih tudi mrtvih.

Masa kmetov je neznanka. Obstoja „Kmetška fronta“, za katero je mogoče reči samo to, da je protivladna, ne pa, da je fašistična ali antifašistična. Med njenimi voditelji, ki niso kmetje, so tudi fašistični elementi. Masa, ki jo družijo predvsem nezadovoljstvo zaradi žitnega zakona ter zaradi konkurence tuniškega in alžirskega žita in vina, je pa zelo heterogena. Mnogi kmetjski okrajji imajo socialistične poslance. V najnovejšem času prodira komunizem celo med kmetjske posestnike (D. Halévy, Visites aux paysans du Centre).

Delavec in državni uradnik čutita v boju zoper fašistične lige, da se borita za ohranitev svoje mezde, svojih svoboščin in svoje pravice do štrajka. Primer fašističnih ali fašistizirajočih evropskih držav jima je pokazal, da pomeni fašizem avtomatično znižanje mezd in plač. — Kmet hoče predvsem prodati in dobro prodati svoje žito in svoje vino (to velja za socialistične na jugu prav tako kakor za reakcionarne v Normandiji). Podpiral bo onega, od kogar bo pričakoval, da mu bo to omogočil. — To nam kaže ves pomen, ki ga ima gospodarska kriza za bitko za in proti fašizmu. Francoski kmetjski stan je amorfna in neorganična, toda mogočna sila, Ima ljudi, ima še mnogo denarja. Odločati more o mnogih stvareh.

Sredi vseh teh antagonizmov sta vlada in parlament doslej „manevriral“. Poziv Doumerguea v preteklem letu, ki si je pomagal s podporo Croix de Feu, z zakonskimi naredbami (décrets — lois) in z znižanjem plač uradnikov, nepopularnost framasonov, ki jo je spretno netilo veliko časopisje, napadi na marksiste in „brezdomovince“ (v najnovejšem času še povrhu izgredi dijakov proti tujim dijakom), vse to je dokazovalo, da gre razvoj s strahovito silo v fašizem. — Toda Doumergue je šel, skupna fronta se je okreplila. Flandinova vlada balansira. Na eni strani se smehlja patriotskim ligam, na drugi strani govori o njihovi razorožitvi (vprašanje vojaškega orožja, ki se nahaja v rokah zasebnikov, je zelo težko...). Šestega februarja je ministrski predsednik Flandin na veliko zgražanje levičarjev prisostvoval verskemu obredu v spomin tistih, ki so padli pred letom dni. Toda pri izhodu ga je nek camelot du roi zmerjal z morilcem.

Na ta način se parlamentarni sistem drži v ravnotežju.

Trenutno je nemogoče predvidevati, za koliko časa. Male intrige v poslanski zbornici, vztrajnostna sila senata, vse to bi bilo seveda samo zase zelo revna ovira „rusk-u“, podobnemu Mussolinijevemu ali Hitlerjevemu, če bi prišlo do njega v Franciji. Toda ali more priti do tega?

⁵ „Collège“ in „lycée“ sta glavna tipa francoskih srednjih šol. — Značilna je izjava prosvetnega ministra v Doumergueovi vladi, Berthoda, bivšega profesorja, ki se je pred kratkim hvalil na nekem banketu, da je bil dober sindikalist.

Na eni strani imajo fašisti svoje bankirje — toda tudi vlada ima še vedno zase del velikih bank, ki so nezaupljive zaradi demagogije, ki je nujno združena z vsakim fašizmom.

Na drugi strani je bila pa Reichswehr za Hitlerja, medtem ko sta v Franciji garde mobile⁶ in armada še vedno v rokah vlade, kakor je pokazal šesti februar. Velik del policistov v velikih mestih je včlanjen v uradniških sindikatih.

In slednjič, če je še tako težko preračunati mistične vplive čustev, nemogoče je tajiti, da v nasprotju s fašistizirajočim nacionalizmom, ki je handikapiran po dejstvu, da konec konca vendar samo posnema tuji vzgled (velika sramota za šovinizem), še vedno živi revolucionarna in republikanska čustvena tradicija in da ima moč, kakršne ni imela niti v weimarski Nemčiji niti v Italiji od 1922.

Za „Sodobnost“ napisal X.

Kritika

Vladimir Levstik: Dejanje. Izdala in založila Vodnikova družba v Ljubljani 1934. Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani. Mala 8°. Strani 172.

1

O najnovejši knjigi Vladimirja Levstika, žal ne morem niti docela resno poročati, še manj pa jo je mogoče oceniti kot uspel ali neuspeh poskus beletrističnega prizadevanja, ker po svoji kvaliteti sploh ne sodi v tisk. V „Jutru“, reklamnemu organu za izdaje Tiskovne zadruga in Vodnikove družbe, je ta duševni proizvod sicer doživel svoj običajni spremni panegirik, toda knjiga je kljub temu prav tako nepotrebna ko poprej. Za uvod in zaradi tega časopisnega priporočila — kjer zremo na kratko to, da je javnost že nestrpno pričakovala novo, originalno delo znanega in plodovitega prevajalca ter da smo z Dejanjem dobili zanimivo povest, ki s svojo aktualnostjo nedvomno posega v sodobno družbeno, boljše, politično življenje — naj priponnim dvoje.

Prvič:

Bralci, zlasti, kar nas je mlajših, nismo od Vladimirja Levstika ničesar pričakovali. Njegovo prevajalsko delo spoštujemo in prepričani smo, da vsebuje njegova najboljša originalna knjiga — Zapiski Tine Gramontove — nekaj poglavij, ki pričajo o pripovedniški nadarjenosti. Toda že tu nas odbija poteza, ki občutno kazi tekst in se v raznih oblikah tudi pri vseh drugih njegovih produktih ponavlja: vse te strasti, silovitosti in telesnosti, ki je na njih zgrajena povest, so prav za prav izmišljene, skonstruirane, nedoživete, žive kvečjemu v avtorjevih možganih. Zato se nam na primer telo Tine Gramontove, ki ga avtor rad, obširno in pogosto prikazuje, ne razodene toliko kot izrazno sredstvo pri obdelavi ljubezenske štorije, marveč nam priča bolj za avtorjevo naivno, nekoliko sentimentalno, malomeščansko lascivnost.

⁶ Posebno orožništvo, ki je na razpolago tudi notranjemu in ne samo vojnemu ministrstvu.